

Козловець Микола Адамович
доктор філософських наук, професор
кафедри філософії та політології
Житомирського державного університету
імені Івана Франка

ЛЮДИНА В ДОБУ ЦИФРОВОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ: ВИКЛИКИ І НАДІЇ

Внаслідок поширення інформаційно-комунікаційних і цифрових технологій, діджиталізації запущено процес цифровізації суспільства, а, отже, й усіх його секторів – економічного, політичного, культурного, освітнього, управлінського тощо. Водночас цифрова епоха містить в собі онтологічну, гносеологічну, моральну й світоглядну невизначеність. У цьому контексті виникає багато питань, пов'язаних з наслідками переходу до цифрового суспільства, надшвидкими змінами технологічного середовища, здатністю людини до накопичення, аналізу та передачі інформації.

Проаналізувати та осмислити проблеми і виклики людського буття в умовах цифрового світу та його надшвидких трансформацій.

Інновації, що прийшли в наше життя з четвертою промисловою революцією – широке використання інформаційних і телекомунікаційних технологій, роботизація, медіатизація, технології штучного інтелекту, віртуальна і додаткова реальності, Інтернет речей, цифровізація – свідчать про те, що відбувається зміна матеріальної та духовної епохи, формування нової реальності цифрового світу. У цій новій реальності критично важливим є не тільки поява нового інформаційно-комунікаційного поля, яке радикально змінило звичну інфраструктуру індивідуального й суспільного буття, а й вибухове зростання швидкості змін, викликаних проривним розвитком цифрових технологій.

У широкому розумінні цифровізація визначається як створення на основі інформаційних технологій нових систем, процесів і структур, які поширюються на всі сфери суспільства з наступним втягненням людей в роботу й життя у цифровій реальності. Це процес перетворення різних фізичних чи аналогових дій в цифрові інформаційні системи. Таким чином, термін «цифровізація», котрий спочатку трактувався як новий спосіб збереження інформації, сьогодні набув нового розуміння, нового смислу і розвитку, що передбачає інноваційний підхід до вирішення складних

багаторівневих інформаційно-комунікаційних завдань на основі інформатизованих суб'єктів. Саме тому цифровізацію розглядають як один із визначальних трендів, що формує майбутнє [1; 2; 3].

Надшвидкий розвиток цифрових технологій зумовлює й неминучість корінних соціальних зрушень, які відбуваються на наших очах і втілюються в таких нових поняттях, як «інформаційне (цифрове) суспільство», «цифрова цивілізація», «цифровий світ», «інформаційна (цифрова) епоха»; третя, а тепер вже і четверта промислові революції, «інформаційна (цифрова) революція».

Перехід від відносної технологічної стабільності до епохи надшвидких змін технологічної інфраструктури, який збігся з транзитом у цифрову еру, трактується науковцями як якісний стрибок швидкості розвитку. Якщо в доцифрову епоху радикальні зміни технологічного середовища і зумовлені ними трансформації в житті суспільства були розтягнуті в часі принаймні на кілька поколінь, надаючи людям можливість для поступової еволюційної адаптації, то нинішні темпи технологічної модернізації настільки прискорились, що радикальні соціотехнологічні зміни відбуваються протягом людського життя багаторазово. Іншою особливістю сучасного етапу розвитку інформаційних комунікацій і когнітивних технологій є те, що вони втрутилися «в святая святих», в ту сферу, яка робить людину розумною, а людський соціум виділяє її з будь-яких інших біологічних спільнот.

Нові комп'ютерні технології постають одночасно як передумова, і як наслідок нових відносин у праці і на виробництві. Тотальна цифровізація та прогресуючий розвиток інтелектуальних машин призводять до девальвації людської праці, зміни якості та обсягу ринку праці, до ревізії уявлень про реалізацію в професії як базової цінності. Так, сьогодні вже загальноновизнаною серед дослідників стає точка зору, згідно якої «програми штучного інтелекту неминуче дедалі більше зазіхатимуть на більш висококваліфіковані робочі місця» [4, с. 326].

Темпоральне прискорення темпів розвитку цифрового світу робить реальною вже в найближчий час перспективу скорочення величезної сфери розумової праці до вкрай вузького сектора, де будуть затребувані лише найвищі форми креативності (фундаментальна наука, топ-менеджмент і т. п.). Однією з причин цього є автоматизація багатьох процесів, роль штучного інтелекту, внаслідок чого професії, які ґрунтуються на повторюваних діях, опиняться в зоні ризику. Натомість креативних індустрій це стосується менше, що є однією зі стратегічних причин посилення

їхнього розвитку [5]. Тому однією із ключових навичок сьогодення і майбутнього є креативність.

У зв'язку з надшвидким розвитком цифрових технологій спостерігається й фрагментація різновікових груп, обумовлена обмеженою здатністю людей адаптації до мінливого соціотехнологічного середовища. Варто говорити й про наявність у певної частини працівників фобій, які породжені недостатнім рівнем оволодіння ними комп'ютерними технологіями. Вітаючи нові тренди (компетенції, цифрова економіка, індустрія 4.0, людський капітал, нові професії тощо), разом з тим слід мати на увазі, що одночасно з ними виникли складності й проблеми, зокрема: що робити з представниками старих професій, як працевлаштувати людей, які не встигли отримати відповідну підготовку й знання, як розвивати професійну освіту, вдосконалювати зв'язок освіти і бізнесу. Цілком можливо, що вже наступні покоління, народжені в умовах перманентної соціотехнологічної революції, не будуть настільки схильні до подібної фрагментації.

Вражаюча швидкість розвитку цифрових мобільних пристроїв, від здавалося тільки що неймовірних мобільних телефонів до сучасних смартфонів, які відразу стали невід'ємним атрибутом життя людини й людства, задає тренд на можливе все більше злиття людини з дедалі потужнішими інтелектуальними машинами. Мобільність і співмірність, відповідність до людського мозку й органів почуттів робить ці пристрої ніби продовженням людини, що, з одного боку, багаторазово підсилює її специфічно людські якості й здібності, а з другого – звільняє людський мозок від його звичних функцій з не цілком передбачуваними наслідками, насамперед від здатності до накопичення, аналізу та передачі інформації. Швидкість, з якою це відбувається, змушує припустити, що ми є свідками чергового революціонізуючого процесу, результатом якого може стати симбіоз людини й інтелектуальної машини, що супроводжується глибокими трансформаціями соціуму, а можливо, й особистості [6, С. 412-417].

Можливості штучного інтелекту не статичні, а зростають експоненціально у міру розвитку технологій. Так, розроблена дослідницькою лабораторією OpenAI нова технологія, яка називається генеративний штучний інтелект, тепер може спілкуватися з людьми. Зростання його можливостей буде впливати на переосмислення людського знання, прискорювати зміни в структурі нашої реальності і реорганізувати політику і суспільство. Відомі інтелектуали Генрі Кіссінджер, Ерік Шмідт і Даніел Гаттенлохер на сторінках The Wall Street Journal (24 лютого 2023 р.) виклали Маніфест занепокоєння

можливими наслідками неосмисленого і неконтрольованого поширення штучного інтелекту. Генеруючі системи штучного інтелекту, на їх думку, здатні стати незрозумілими навіть своїм винахідникам. З кожною новою системою постають нові можливості, чие походження і призначення незрозумілі. Надскладний штучний інтелект, по суті, поглиблює людське знання, а не людське розуміння – явище, яке практично повністю суперечить всій сучасній епосі після Просвітництва. Водночас штучний інтелект, поєднаний з людським розумом, виступає потужнішим засобом відкриття, ніж суто людський розум. В результаті наше майбутнє тепер містить цілком новий елемент таємниці, ризику і сюрпризу. Тому треба розробити нові концепції людської думки і взаємодії з машинами, і саме це є головним викликом епохи штучного інтелекту.

Тому зараз на часі актуалізація розробки аксіологічного підґрунтя для визначення зв'язку між цифровим та гуманітарним вимірами ціннісного супроводу зазначених процесів. Йдеться про відповідь на питання: для чого, чому, як та які мотивації зумовлюють наш техносоціогенез у першій половині XXI століття. У відповідь на виклики Індустрії 4.0 необхідно розвивати університети 4.0, здатні вирішити багато протиріч нинішніх тенденцій цифрового світу. На жаль, значна частина закладів вищої освіти демонструє невисоку ступінь їх готовності до роботи в умовах Індустрії 4.0. Потрібно вже сьогодні суттєво змінювати освітні стратегії, щоб готувати людей до змін, пов'язаних з автоматизацією процесів: фокусуватися на розвитку soft skills, креативних, когнітивних та інших навичок. Особливо гостро постає потреба формування нових ідей та цінностей, котрі сприятимуть адаптації до швидких змін цифрової цивілізації. Вітчизняні освітні й професійні системи повинні зберегти уявлення про людину як моральну, психологічну і стратегічну істоту, яка володіє унікальною здатністю робити цілісні судження. І це якраз ті питання, на які ми не зможемо сформулювати відповіді без залучення міждисциплінарних потенціалів гуманітаристики.

У цифрову добу складовою повсякденного життя людей і поширеним явищем стали новітні технологічні застосунки, штучний інтелект, цифрова економіка. Інформаційно-комунікативні та цифрові технології перетворюють практично всі сегменти соціальної інфраструктури, включаючи й такі базові, як праця, освіта, масові комунікації, торгівля, управління, і що найважливіше, прямо й опосередковано впливають на біологічну, соціальну, ментальну й духовну сутність людини. Мінливість і стрімкість життя в сучасному світі, з одного боку, відкривають для людей нові адаптаційні

можливості та особистісні перспективи, а з другого, – ускладнюють процес інкорпорування індивідів у нову соціальну реальність і, як наслідок, породжують соціальне відторгнення, виключення окремих осіб або цілих груп населення зі звичних для них соціальних зв'язків, практик та способу життя.

Література:

1. Соснін О. В., Воронкова В. Г. Інформаційно-комунікативний розвиток соціуму як цивілізаційної парадигми ХХІ століття. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: збірник наукових праць*. Запоріжжя: ЗДІА, 2015. Вип. 62. С. 24–31.
2. Punchenko Oleg, Punchenko Natalia. Basic strategic technology of intellectual duality of humanity in information technology. *Humanitie sstudies: Collection of Scientific Papers*. Zaporizhzhia: ZNU. 2019. 2 (79). Pp. 95–114.
3. Kozlovets Mykola, Samoilenko Danylo, Horokhova Liudmyla, Tetiana Hlushko. Man in the cnditions of digital civilization: cognitive-ethical perspective. *European socio-legal and humanitarian studies*. № 1. 2022. Pp. 117-126.
4. Форд М. Пришестя роботів. Техніка і загроза майбутнього безробіття. Київ: Наш Формат, 2016. 400 с.
5. Шваб К. Четверта промислова революція (переклад з німец. Наталя Климчук і Ярослав Лебеденко). Харків: Вид-во «Клуб сімейного дозвілля», 2020. 426 с.
6. Shestakova I., Polanski S. Digital Civilization and Problems of Cultural Diversity: Political Actonsor Infocommunication Technologies. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*. 2018. Vol. 289. P. 412–417